

Zpráva o výskytu *Ampulex fasciata* a *Dolichurus corniculus* (Hymenoptera: Ampulicidae) v západních Čechách

Report on the occurrence of *Ampulex fasciata* and *Dolichurus corniculus* (Hymenoptera: Ampulicidae) in western Bohemia

Zbyněk Kejval

Muzeum Chodska, Chodské náměstí 96, CZ-34401 Domažlice, Česká republika
anthicid@seznam.cz

Abstract

Ampulex fasciata and *Dolichurus corniculus* are recorded from two and nine localities in western Bohemia (Czech Republic), respectively. Brief remarks on their taxonomy, bionomy and distribution are given. All available data on the occurrence of *A. fasciata* in the Czech Republic are summarized and mapped. It is presently known from ten localities and regarded as a very local, rarely collected species. The two, newly published localities of *A. fasciata* are: Pavlovice, 1.5 km N of a village, the Pavlovická Stráň Nature Reserve, steep S-SE slope of the deep cut valley of the Mže River, with rocky outcrops and an older, sparse growth of pines and oaks, at places with *Sarothamus scoparia* in undergrowth, ca. 500 m a.s.l.; Diana, 0.5 km NW of settlement, clearing in spruce/alder forests in rather flatt terrain near the Kateřinský Potok stream, ca. 500 m a.s.l. All specimens have been captured on dead wood of spruce or pine trees, in rather hot, stormy weather (about 30°C), immediately after the arrival by air.

Key-words: Insecta, Hymenoptera, Ampulicidae, *Ampulex fasciata*, *Dolichurus corniculus*, faunistics, new records

Úvod

Ampulex Jurine, 1802 a *Dolichurus* Latreille, 1809 jsou jedinými rody evropské fauny čeledi Ampulicidae. Poměrně nápadně se liší v morfologických znacích. BITSCH et al. (1997) uvádějí pro jejich odlišení rozdíly ve tvaru pronota a prothoraxu (nápadné krčkovité protažení u *Ampulex*, proto český název žirafík), v počtu submarginálních buněk předních křídel (2 u *Ampulex*, 3 u *Dolichurus*) a v morfologii čelní partie hlavy na místě vkloubení tykadla.

Bionomie obou rodů a vlastně celé čeledi je v hlavních rysech shodná. Jsou to predátoři drobných rusců (Blattaria, zejména Ectobiidae), které loví jako potravu pro své larvy. Pohybují se velmi rychlým, přelétavým způsobem, omráčenou kořistí tažením po zemi při couvání (BOHART & MENKE 1976) a velmi tak připomínají hrabalky (Hymenoptera: Pompilidae).

V Evropě je *Ampulex* zastoupen dvěma, *Dolichurus* čtyřmi druhy (BARBIER 2007). Pouze dva z nich se vyskytují také na území České republiky: *Ampulex fasciata* Jurine, 1802 a *Dolichurus corniculus* (Spinola, 1808). Tento příspěvek je zprávou o jejich výskytu v západních Čechách.

VÝSLEDKY A DISKUSE

U všech lokalit jsou uvedena čísla čtverců pro faunistické mapování hmyzu (viz PRUNER & MÍKA 1996). Pokud není uvedeno jinak, dokladový materiál sbíral/určil autor a je uložen ve sbírce Muzea Chodska v Domažlicích. Použité zkratky: observ. – pozoroval, ♂/♀ – samec/samice, ex. – kus, coll. – sbírka, PR – přírodní rezervace.

Ampulex fasciata Jurine, 1802

Materiál: **Pavlovice**, 1,5 km S obce (6142d), 49°49'25,4"N, 12°46'53,8"E, PR Pavlovická stráň, asi 500 m n.m., 7. 8. 2007, 1 ♀; **Diana**, 0,5 km SZ osady (6341cd), 49°38'3,2"N, 12°35'5,3"E, asi 500 m n.m., 14. 6. 2007, 2 ♂♂, 1 ♀ (1 ex. coll. L. Blažej, Děčín).

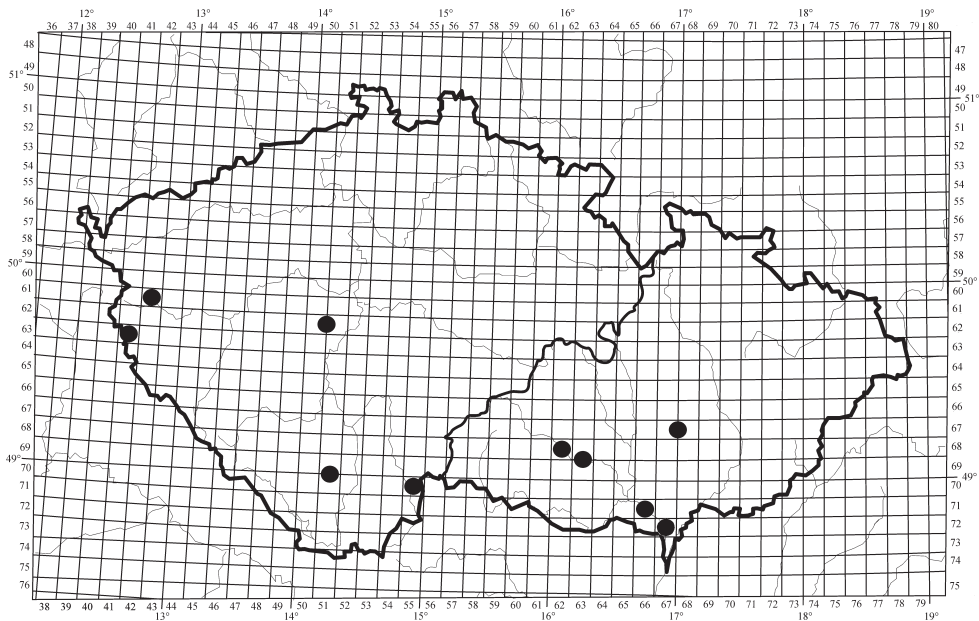
Žirafík páskovaný (*Ampulex fasciata*) (Obr. 1) je rozšířen v celé jižní a části střední Evropě: Švýcarsko, Rakousko, Německo, Slovensko a Česká republika (BARBIER 2007, BITSCH et al. 1997, ZAVADIL & ŠNOFLÁK 1948). V České republice byl poprvé zjištěn u Mohelna na Moravě (ŠNOFLÁK 1944). Druhý nález publikovali NIEDL & DENEŠ (1967) z okolí Majdaleny na Třeboňsku v jižních Čechách, kde byl tento druh na stejné lokalitě (Cepské poleší u Majdaleny) opakovaně sbírán i v dalších letech (NIEDL & DENEŠ 1972; Z. Karas leg. a coll.). V současné době má v České republice doložený výskyt na celkem deseti lokalitách (Obr. 2); kromě západočeských nálezů byl sbírán v Čechách u Dobříše (Z. Pádr leg., Z. Karas osobní sdělení) a Strýčic (Z. Karas leg. a coll.) a dále na Moravě u Vyškova (BALTHASAR 1972), Lednice, Hartvíkovic (M. Říha coll.) a Břeclavi (P. Bogusch coll.).

Nové nálezy v západních Čechách jsou jistě pozoruhodné, avšak ne překvapivé, vzhledem k výskytu v přilehlých okresech sousedního Bavorska (WICKL 1990, ARENS 1996). Lokalita u Diany je menší paseka ve smrčíně v plochém terénu poblíž Kateřinského potoka (v blízkém okolí se nachází také podmaččené smrkové olšiny a květnatá bučina). Všechny kusy zde byly odchyceny při náletu na dva suché, trouchnivějící, osluněné pahýly smrku (Obr. 3), v odpoledních hodinách, za velmi teplého počasí (před bouřkou), spolu s více kusy *Pemphredon morio* Van der Linden, 1829. Druhá lokalita u Pavlovic je příkrý, jižní až jihovýchodní svah údolí řeky Mže, se skalními výchozy a starším, řídkým porostem borovic, dubů, v podrostu místy s janovcem metlatým (*Sarothamus scoparia*); podrobnější charakteristika viz PR Pavlovická stráň v ZAHRADNICKÝ & MACKOVČIN (2004). Jeden kus *A. fasciata* byl odchycen na mrtvém, stojícím kmeni borovice bez kůry, kde ihned po přiletu na krátkou dobu zalezl do chodbičky po dřevokazném hmyzu. Další dva kusy byly pozorovány rychle naletující a pobíhající v okolí malého, trouchnivého pařízku, za polojasného, velmi teplého počasí (okolo 30° C, před bouřkou).

Obr. 1. *Ampulex fasciata*, ♀ z lokality Diana. Foto: Z. Kejval.

Fig. 1. *Ampulex fasciata*, ♀ from the locality Diana. Photo: Z. Kejval.

Obr. 2. Rozšíření *Ampulex fasciata* v České republice.
Fig. 2. The distribution of *Ampulex fasciata* in the Czech Republic.

Obr. 3. Stanoviště *Ampulex fasciata* na lokalitě Diana. Foto: Z. Kejval
Fig. 3. The biotope of *Ampulex fasciata* from the locality of Diana. Photo: Z. Kejval

Ampulex fasciata je řazen mezi kriticky ohrožené druhy bezobratlých České republiky (STRAKA 2005). V podmínkách České republiky je to velmi lokální, teplomilný druh (české a německé lokality tvoří severní hranici jeho výskytu v Evropě). Je zřejmě náročnější na charakter lokality a proto vzácnější než příbuzný *D. corniculus* (viz rozdíly ve způsobu hnízdění). Ve Francii byl *A. fasciata* pozorován při hnízdění ve dřevě stromů (dub, fíkovník) nebo stoncích bylin (*Lonicera*, *Dipsacus*, *Rubus* a *Rhamnus*), v chodbičkách po jiném, především dřevokazném hmyzu (BITCH et al. 1997, BLÖSCH 2000). Další pozorování z Německa a České republiky (Z. KARAS, M. ŘÍHA – osobní sdělení), včetně těch západočeských, tento druh zmiňují převážně v náletu na osluněné, suché dřevo mrtvých stromů (borovice, dub). Příčinou nízkého počtu nálezů však může být nejen nedostatek vhodných míst k hnízdění (odstraňování suchých stromů), ale také krátká doba výskytu (v jižních Čechách byl na sledovaných lokalitách sbírán vždy v rozmezí 1–3 týdnů; Z. Karas, osobní sdělení) a zejména malá prozkoumanost celých oblastí České republiky.

***Dolichurus corniculus* (Spinola, 1808)**

Materiál: **Pavlovice**, 1,5 km S obce (6142d), 49°49'25,4"N, 12°46'53,8"E, PR Pavlovická stráň, asi 500 m n.m., 7. 8. 2007, 1 ♀; **Diana**, 0,5 km SZ osady (6341cd), 49°38'3,2"N, 12°35'5,3"E, asi 500 m n.m., 14. 6. 2007, 1 ♀; **Hradec**, SZ obce (6344d), 49°38'18,6"N, 13°6'51,7"E, stepní stránky na horním okraji kamenolomu, 370 m n.m., 25. 5. 2005, 1 ♀; dtto, 16. 6. 2005, 2 ♂♂ (další ex. observ. táhnoucí omráčeného rusce do hnízda); **Holýšov**, asi 2 km S města (6344d), Hradecká skála, 49°36'54,6"N, 13°6'42,1"E, asi 370 m n.m., 18. 7. 2005 1 ♂; dtto, 1. 9. 2005, 1 ex.; **Krchleby**, asi 1 km SV obce (6444bd), 49°32'45,3"N, 13°7'47,6"E, *Pinetum*, lesní školka, písčité světliny, 460 m n.m., 20.–22. 6. 2005, 2 ♂♂, 1 ♀; **Pocinovice**, JZ obce (6544), 49°26'40,1"N, 12°56'13,6"E, suché stráně na JV svahu, okraj lesa, 400–450 m n.m., 7. 6. 2007, 1 ♂; **Rabí**, JV obce (6747b), 49°16'42,9"N, 13°37'22,8"E, stepní stráň na vápenci, 13. 7. 2005, 1 ♀; **Sušice**, SV okraj města (6747), 49°15'20,1"N, 13°33'3,5"E, vápencový lom, JV svah nad hlavní silnicí do Horažďovic, asi 520 m n.m., 30. 5. 2005, 2 ♂♂; **Tedražice**, 1 km JV obce (6747a), 49°15'35,2"N, 13°32'21,5"E, Hora, J–JZ svah/okraj lesa, *Pinetum*, asi 540 m n.m., 15. 7. 2005, 1 ♂.

Repík černý (*Dolichurus corniculus*) je poměrně široce rozšířen na většině území Evropy, na severu zasahuje až do Finska a Švédska (BITSCH et al. 1997). Na území České republiky byl dříve považován za vzácný druh (ZAVADIL & ŠNOFLÁK 1948). Podle současných znalostí je to spíše lokální druh s jednotlivým, ale pravidelným výskytem na teplých místech, především na suchých, křovinatých stráních, lesostepích a okrajích lesů. V Čechách je na vhodných místech i velmi hojný (Z. KARAS, P. BOGUSCH – osobní sdělení) a proto ani nebyl zařazen do Červeného seznamu bezobratlých České republiky (STRAKA 2005). Lokality uvedené v této zprávě jsou zcela jistě jen zlomkem skutečného stavu výskytu v západních Čechách. Předpoklad dalších nálezů však nesnižuje význam druhu jako jednoho z indikátorů stanovišť teplomilné entomofauny.

Dolichurus corniculus se při pátrání po kořisti pohybuje zpravidla nízko při zemi. Někdy naletuje, podobně jako *Ampulex fasciata*, na mrtvé stromy, pařezy nebo listy křovin (NIEDL & DENEŠ 1967, 1972). V literatuře je uváděn jako druh hnízdící ve dřevě, v opuštěných chodbách po dřevokazném hmyzu (BLÖSCH 2000), a také v různých otvorech v zemi (WOYDAK 1996, BITSCH et al. 1997). Hnízdění v zemi potvrzuje i výše uvedené pozorování na lokalitě Hradec v západních Čechách.

Poděkování. Děkuji L. Blažejovi (Správa CHKO Labské pískovce, Děčín) a P. Bezděčkovi (Muzeum Vysočiny, Jihlava) za kopie potřebné literatury, Z. Karasovi (Zlív), D. Vepřekovi (Přerov), M. Říhovi (Brno) a J. Mackovi (Národní muzeum, Praha) za údaje k výskytu *A. fasciata* v České republice, a P. Boguschovi (Univerzita Hradec Králové) a L. Dvořákovi (Městské muzeum Mariánské Lázně) za kritické připomínky k rukopisu zprávy.

LITERATURA

- ARENS W., 1996: Die Grabwespen in der Umgebung von Bayreuth (Hymenoptera, Aculeata, Sphecidae). *Berichte Naturwissenschaftliche Gessellschaft Bayreuth*, 23: 431–454.
- BALTHASAR V., 1972: *Grabwespen – Sphecoidea. Fauna ČSSR*. ČSAV Praha, 471 pp.
- BARBIER Y., 2007: Fauna Europaea: Hymenoptera, Ampulicidae. Fauna Europaea version 1.3, www.faunaeur.org.
- BLÖSCH M., 2000: Die Grabwespen Deutschlands – Sphecidae s.str., Crabronidae. Lebensweise, Verhalten, Verbreitung. In: *Die Tierwelt Deutschlands und der angrenzenden Meeresteile nach ihren Merkmalen und nach ihren Lebensweise, Hymenoptera II.*, BLANK S.M. & TAEGER A. (eds) Goecke & Evers, Keltern, 71, 480 pp.
- BOHART R.M. & MENKE A.S., 1976: *Sphecid wasps of the world. A generic revision*. University of California Press, Berkeley, ix + 695 pp.
- BITSCH J., BARBIER Y., GAYUBO S.F., SCHMIDT K. & OHL M., 1997: *Hyménoptères Sphecidae d'Europe Occidentale*. Vol. 2. Faune de France 82, 429 pp.
- NIEDL J. & DENEŠ K., 1967: Výsledky dosavadního průzkumu rozšíření kutilek na Třeboňsku. (Hymenoptera, Sphecidae) [Results of the previous survey on distribution of sphecoid wasps (Hymenoptera, Sphecidae) in the Třeboňsko region]. *Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní Vědy*, 7: 68–87.
- NIEDL J. & DENEŠ K., 1972: Výsledky dosavadního průzkumu rozšíření kutilek (Hymenoptera, Sphecidae) na Třeboňsku – 1. doplněk [Results of the previous survey on distribution of sphecoid wasps (Hymenoptera, Sphecidae) in the Třeboňsko region – 1. Supplement]. *Sborník Jihočeského Muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy*, 12: 150–155.
- PRUNER L. & MÍKA P., 1996: Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny [List of settlements in the Czech Republic with associated map field codes for faunistic grid mapping system]. *Klapalekiana*, 32 (Suppl.): 1–175.
- STRAKA J., 2005: Apoidea (včely) [Apoidea (bees)], pp. 392–405. In: *Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí* [Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates,] FARKAČ J., KRÁL D. & ŠKORPÍK M. (eds) AOPK ČR, Praha, 760 pp.
- ŠNOFLÁK J., 1944: Rozšíření některých Aculeat (Apidae a Vespoidea) na Mohelenské hadcové stepi [Distribution of some aculeate Hymenoptera (Apidae and Vespoidea) in the Mohelenská Hadcová Step Reserve]. *Archiv Svazu na Ochranu Přírody a Domoviny na Moravě, Brno*, 6: 133–155.
- WICKL K.H., 1990: Zum Vorkommen von *Ampulex fasciata* (Jurine) in Bayern (Hymenoptera: Sphecidae). *Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen, München*, 39: 87–91.
- WOYDAK H., 1996: Hymenoptera Aculeata Westfalica. Familia: Sphecidae (Grabwespen). *Abhandlungen aus dem Westfälischen Museum für Naturkunde*, 58: 1–135.
- ZAHRADNICKÝ J. & MACKOVČIN P., 2004: Plzeňsko a Karlovarsko. In: *Chráněná území ČR* [Protected areas of the Czech Republic], svazek XI., MACKOVČIN P. & SEDLÁČEK M. (eds) AOPK ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 588 pp.
- ZAVADIL V. & ŠNOFLÁK J., 1948: Kutilky (Sphecidae) Československé republiky. Názorný a úplný určovací klíč [Sphecoid wasps (Sphecidae) of the Czechoslovakia. Complete identification key]. *Entomologické příručky Entomologických listů*, 13: 1–179.

Received: 30 April 2009

Accepted: 6 May 2009

